

ДВА ЗАРПАТСЬКІ ЛІКАРІ, БУДІВНИЧІ ОДНІЄЇ СПРАВИ

З давніх-давен представники медицини Закарпаття стояли на варті здоров'я людини. У вимірі свого часу вони робили посильний внесок в оздоровлення населення нашої області. Поглибити знання в Росії чи європейському вузі і прислужитись розвиткові вітчизняної науки було заповітною мрією багатьох лікарів, вихідців із Закарпаття: І. Орлая, Ю. Венеліна-Гуци, І. Сейкі, Й. Чорби, А. Черського, О. Чурговича. Але не всі імена лікарів повернуті із забуття. До цієї плеяди визначних медиків Закарпаття належать Степан Жіро та Андрій Новак, які заклали фундамент медичної науки у Закарпатті.

В історії медицини Закарпаття Андрій Новак (1849-1937) вважається корифеєм родопомочі, розвитку оперативного акушерства та гінекології. Але результат нашого пошуку підтвердив, що він тільки реалізовував початок діянь і мрій справжнього родоначальника цієї справи - Степана Жіро, відомого лікаря Ужанської жупи в середині XIX століття, ім'я якого майже століття не згадувалося в медицині. І тільки сьогодні є слушна нагода сказати добре слово про нашого земляка.

Степан Жіро (1808-1875) — народився в селі Оріховиця Ужгородського району в родині священника. Навчався в ужгородській гімназії. Продовжував освіту в університеті м. Пешт (Угорщина). У квітні 1839 року одержав титул доктора медицини і диплом акушера-хірурга, ветеринара [4]. Після повернення на батьківщину, займав різні лікарські посади в Ужанській жупі. У 1845 році був призначений на посаду першого жупного лікаря [3,4]. На той час медико-санітарний стан у Закарпатті був критичним: стаціонарна медична допомога надавалася тільки в чотирьох містах - Ужгороді, Мукачеві, Виноградіві й Берегові. У селах області працювало тільки 40 дільничних лікарів. Медична допомога, яка виконувалась на

рівні першої допомоги, скрізь була платною і недоступною для більшості.

Степан Жіро виявився талановитим адміністратором, прекрасним лікарем і успішним науковцем. Він був принциповим, вимогливим до підлеглих, але скромним і порядним протягом усього життя [4]. Його діяльність розпочалася впорядкуванням лікарських кадрів Ужанської долини, на території якої на той час проживало 130 тис. жителів, а службових лікарів було обмаль. С. Молодий лікар розпочав співпрацю з жупною адміністрацією та листування з Королівським намісництвом у Буді про стан медичних справ. У результаті було запроваджено додаткові лікарські місця, збільшено помешкання для окружного лікаря, розширено амбулаторію, одержано дозвіл на відкриття у Березному аптечного пункту, який поповнювався медикаментами з Ужгорода. Окрім того, С. Жіро порушив клопотання про відкриття кваліфікованого медичного центру поблизу населених пунктів Ужанщини з наданням йому права "публічності". Так була відкрита перша благодійна лікарня-притулок в Ужгороді на 6 ліжок (1851), але статус державності був нею одержаний лише у 1857 році. Великою заслугою С. Жіро було вирішення питання покращення становища найбільш занедбаної ділянки медицини - акушерства. На цій посаді не було жодної дипломованої акушерки. Допомога жінкам при пологах у той час вважалася виключно жіночим заняттям, неофіційною діяльністю неписьмених бабок-повитух. Більш авторитетні бабки-повитухи брали помічницями інших жінок, для яких це було своєрідним навчанням. Через деякий час "учениці" могли приступати до самостійної практики. Інколи в населених пунктах зустрічалися і "білетні бабки". Це ті місцеві новинальниці, які після кількох годин інструктажу в окружного лікаря, отримували акушерський "білет". Але до кінця XIX століття кількість їх була досить нечисленною.

Проблема вирішилася так: Степан Жіро знайшов здібних місцевих жінок, яких послали вчитися у Пешт до акушерської школи. Вони навчалися у професора І. Ф. Земмельвейса (у 1855-1865 рр.), який давав жінкам кваліфіковану освіту. Через певний час на окружних посадах акушерок працювали тільки

дипломовані спеціалісти, які осідали у великих селах або розпочинали приватну практику в містах. До початку 70-х років XIX століття в Закарпатті (580 тис. жителів) було близько 50 "білетних" бабок і дипломованих акушерок. Проте, незначна частина акушерок доброї кваліфікації, які працювали в Закарпатті, не могли вплинути на стан родопомочі в цілому. Материнська смертність коливалась в межах від 10 до 13 % від числа родів, смертність новонароджених досягала майже 12% [6].

С. Жіро серед населення краю проводив велику просвітницьку, наукову і профілактичну роботу. Він написав дисертацію "О грудной железе" (1839), вивчав природні багатства та кліматичні особливості рідного краю. Став авторитетним вченим. Результати своїх досліджень опубліковував в наукових виданнях Угорського товариства лікарів і натуралістів. За досягнення у галузі бальнеології, фітотерапії, епідеміології та соціальної медицини у 1871 році Степана Жіро обирають почесним членом названого товариства. А в 1872 році С. Жіро створює його Ужанський філіал. Через 37 років трудової діяльності він покидає лікарську практику, щоб займатися наукою, але вищі сили розпорядились інакше — велике і добре серце видатного сина Ужанщини зупинилося навки. Так було закладено фундамент кваліфікованої акушерської і медико-санітарної допомоги населенню Ужанщини. А розвивати ці ідеї довелося Андрію Новаку, діяльність котрого припала на кінець XIX століття.

Андрій Новак (1849 - 1937) народився в селі Руське Поле Тячівського району Закарпатської області. Шкільну освіту отримав у освітніх закладах Мукачева, Сату Марє й Ужгорода. Після закінчення ужгородської гімназії, А. Новак поступає на медичний факультет м. Буда, який закінчив у 1872 році. Знайдено цікавий факт, що саме в цьому році у нашому краї спалахнула епідемія холери. Серед лікарів, які були направлені Королівським Намісництвом Австро-Угорщини в Ужгород на підмогу С. Жіро та іншим лікарям, був 23-річний Андрій Новак.

Через два роки роботи в ужгородській міській публічній лікарні А. Новак призначається її завідувачем (1874-1928). З приходом А. Новака наступила пора розвитку і розбудови

міської лікарні. З його ініціативи та при підтримці з боку В. Тувффера-уповноваженого Міністерства Внутрішніх справ з питань рододопомоги при ужгородській лікарні у 1890 році було відкрито першу в історії Закарпаття акушерську школу. У 1890-1927 рр.- А. Новак незмінний її директор. Щорічно тут одержувало професійну підготовку 50-55 кваліфікованих акушерок. Рівень їх підготовки став досконалішим, коли у 1895 році завершилося будівництво при лікарні двоповерхового учбового корпусу. В ньому, поруч з гуртожитком та лекційним залом розміщала клініка. При пологовій клініці вперше була організована палата-приют для підкинутих немовлят на 15 місць. За період 1890-1918 рр. Ужгородську Державну акушерську школу закінчило 1607 жінок. Створення такого закладу сприяло збільшенню чисельності акушерок на території нашої області і, безумовно, вплинуло на якість надання медичної допомоги при пологах [2].

У 1908 році Ужанським жупанатом була задумана і фінансована велика будівнича програма. На її реалізацію було виділено 100 000 крон і здійснювати її довелося теж А. Новаку. У період 1911-1917 рр. один за одним зводяться нові корпуси лікарні, яка могла водночас прийняти 704 хворих. Під керівництвом Новака лікарня стала складатися з поліклініки, 13 стаціонарів, розташованих у 4 корпусах, лабораторії, гуртожитку для сестер милосердя, каплиці тощо. У 1947 році цей лікувально-профілактичний заклад буде реорганізовано в обласну клінічну лікарню.

Разом з тим, діяльність Новака не обмежувалась тільки місцевими проблемами охорони здоров'я. Він багато часу віддавав і науковій роботі, де першорядне значення мали питання вдосконалення самої системи охорони здоров'я та масові оздоровчі заходи серед населення. Серед десятка його статей актуальною була монографія "Громадське здоров'я як економічний фактор у державному житті". Новак брав активну участь в Угорському товаристві лікарів і натуралістів, був головою деяких його засідань. У 1927 році він вийшов на пенсію і жив в Ужгороді. Бу нагороджений урядом Австро-Угорщини Орденом Франца Йосифа.

Як бачимо, цих двох мужів пов'язує єдина велика справа. Починання одного успішно завершувались іншим, що мало неоціниме значення у розвитку охорони здоров'я Закарпатської області.

1. Вереш Е. Закарпатские акушерки // Закарпатская правда.-1990.-11 сентября.
2. Вереш Е. Из истории Ужгородской акушерской школы // Календарь 1995 /Сост. С.Броди, В.Сочка-Боржанин.-Ужгород:Общество им. Духновича,1995.-С.128-133.
3. Вереш С. Памяти доктора Стефана Жиро // Наш русинсько-словацький календарь / Составители: И. Латко, В. Сочка.-Ужгород, 1996.- С. 81 – 86.
4. Вереш Е. Стефан Жиро – видатний Подкарпатський лікар и ученый середины XIX столетия // Календарь 1996 / Сост. С. Броди.-Ужгород: Общество им. Духновича, 1996.- С. 65 – 70.
5. Вереш С. І., Вереш З. Ю. Андрій Новак – видатний закарпатський лікар, вчений, педагог // Науковий вісник Ужгородського університету, серія "Медицина".- Ужгород, 1993.- Вип. 1.- С. 3 – 5.
6. Вереш С. І., Тимошенко Л. В. Із історії розвитку родопомочі в Закарпатті // Педіатрія, акушерство і гінекологія.- 1973.- № 5.- С. 59 – 62.
7. Долиной М. Общественная больница в Ужгороде // Подкарпатская Русь. За годы 1919 – 1936.- Ужгород, 1936.- С. 79 – 81.
8. Микулашинец С. Н. Краткая история областной клинической больницы // Сб. научн. работ:(К 40-летию Вел. Октябр. Соц. револ.).Т. 1 / Под ред. А. А. Олышанецкого.- Ужгород, 1957.- С. 12 – 17.
9. Сова П. Прошлое Ужгорода.- Ужгород: Типография "Школьной помощи", 1937.- С. 295, 329 – 315.